

AIPPI 2022 Telif Konu Sorusu: Manevi Haklar

Her yıl olduğu gibi, dünyanın her yerindeki AIPPI üyeleri için bu yılın da en heyecanlı günleri San Francisco'da yapılan AIPPI Dünya Kongresi oldu. 2021 yılı çalışma sorularının da hem online hem fiziksel katılımlarla tartışıldığı kongrede marka, patent, tasarım ve genel konu sorularının yanı sıra telif hakları ile ilgili olarak "Manevi Haklar" başlığını tartışıldı.

AIPPI Ulusal ve bölgesel grupları ve bağımsız üyelerinden, bu karara ilişkin ulusal ve bölgesel yasalarla ilgili ayrıntılı bilgi ve analizler sunan 37 rapor alındı. Oldukça geniş katılımı hazırlanan raporlar, kongrede özel bir çalışma komitesi bünyesinde ve yine bir tam katımlı genel oturumda daha detaylı olarak görüldü. Akabinde ise AIPPI Yürütme Komitesi tarafından bir Yönerge ortaya koyuldu. Ön çalışmaların tam bir uyum içerisinde geçmesine rağmen kongre sırasında ABD ekibinin manevi hakların tanınmasının anayasalarına aykırı olduğu görüşü ile ortaya çıkması heyecan yaratan tartışmalara neden olsa da tüm üyelerce mevcut olanın değil olması gerekenin görüldüğünün kabulü ile ortak bir karara varılabildi.

Sorunun kapsamı "Manevi Haklar" olarak adlandırılıp adlandırılmadığına bakılmaksızın, eser sahiplerinin ekonomik olmayan haklarına koruma sağlamak için kullanılan tüm yasal hakları ve kavramları içermektedir. Kararda, "eser sahibi" terimi, yasal eser sahibinin yaratıcı olmadığı durumlar da dahil olmak üzere, eseri yaratan gerçek kişiyi ifade etmekte ve telif hakkıyla korunan her türlü eser bu kapsamaktadır. Sorunun manevi haklara ilişkin özel hukuk ile kısıtlı olduğunu, ceza hukuku meselelerinin kapsam dışı tutulduğunu özellikle belirtmek gerekiyor.

Kongre'de ulaşılan Yönerge'nin son halinin özeti şöyledir:

- Tüm üyelerce telif haklarına ilişkin manevi hakların uyumlaştırılması arzu edilmektedir.
- Manevi haklar, telif hakkı yasasında düzenlenmeli ve her tür eser bakımından manevi hakların tanınması gereklidir.
- Farklı ülkelerden korunması gereken manevi haklara ilişkin farklı öneriler gelmiş olsa da tüm üyeler tarafından en azından aşağıdaki manevi hak kategorileri tanınması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır:
 1. Aşağıdakiler dahil eser sahibine atıfta bulunma hakkı:
 - Eserin sahibi olarak tanınma hakkı
 - Diğer yandan, bir eseri isimsiz veya takma adla yayınlama hakkı
 2. Eserin çarpıtılmasına, esere zarar verilmesine veya eser sahibine zarar vermesi koşuluyla eserin sair şekilde değiştirilmesine itiraz etme hakkı olarak tanımlanan eserin bütünlüğünün korunması hakkı,
 3. Bir eserin umuma arz edilip edilmeyeceğine ve hangi şartlarda umuma arz edileceğine karar verme hakkı olarak tanımlanan ve eserin ilk kez kamuya sunulması kararı olarak anlaşılan umuma arz hakkı.
- Bu tanınması elzem olarak görülen manevi hakların yanı sıra aşağıdaki manevi hakların tanınması da önerilmektedir:
 1. Eser sahibine zarar veren bağlamsal değişikliklere itiraz etme hakkı,

2. Bir eserin, eser sahibine zarar verecek şekilde, örneğin bir ürün, hizmet, amaç veya kurumla bağlantılı olarak, kullanımına itiraz etme hakkı,
 3. Cayma hakkı, eğer varsa etkilenen diğer taraf/ tarafların zararlarını tazmin etmek kaydıyla, eser sahibinin eserin yayımını/dağıtımını durdurma (fikir değişikliği nedeniyle bir sözleşmeyi feshetme dahil) hakkı olarak tanımlanan cayma hakkı.
- Manevi hakların elbette mutlak şekilde her şart altında uygulanması düşünülemez. Olayın özelliklerine göre bazı istisnalara ve sınırlamalara tabi olması gerekecektir. Aşağıda sayılan kısıtlamaların mutlaka dikkate alınması gerekmektedir:
 1. Belirli eser kategorileri bakımından belirli koşullar altında koruma kapsamını sınırlamak zorunlu olabilir. Örneğin:
 - Yazılım veya veri tabanları,
 - Mimari eserler,
 - Görsel-işitsel eserler,
 - Uygulamalı sanat eserleri, faydacı ve teknik eserler.
 2. Eserin bütünlüğünün korunması hakkı ile ilgili olarak, eser sahibinin şerefine veya itibarına zarar vermediği sürece eserde küçük değişiklikler yapılması durumunda;
 - Hakların kötüye kullanılması durumunda;
 - Eleştiri, yorum, öğretim, araştırma, burs, parodi ve haber verme amacıyla kullanım.
 - Manevi hakların sahipliği konusunda tam bir fikir birliği mevcuttu: Gelecekte yapay zekaya ilişkin düzenlemelerde farklılıklar ortaya çıkacağı açık olsa da bir eserin yaratıcısı günümüz koşullarında hâlâ gerçek kişidir. Bu itibarla, manevi hakların sahibi de eserin yaratıcısı olmalıdır ve tüzel kişiler manevi hakların sahibi olamazlar. Eser sahibinin ölümünden sonra onun mirasçıları veya vasiyetname ile belirlenen bir kişi manevi hakları kullanmaya yetkili olmalıdır.
 - Manevi haklardan faydalanma süresi, mali haklardan faydalanma süresinden az olmamalıdır.
 - Bir eseri (örn. bir resim, heykel, mimari) içeren bir maddi varlığın sahibinin mülkiyet hakları, menfaatlerin dengeleri gözetilerek manevi haklar ile sınırlı olabilir. Yani, örneğin bir tablo satıldığında o tablonun sahibine eseri bozma, ortadan kaldırma hakkı tanınmamalıdır.
 - Bildiğiniz gibi ülkemizdeki düzenlemelerde manevi hakların sözleşme ile manevi hakların devredilmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır ve yerleşik içtihatlarla göre manevi hakların devredilemeyeceği kabul edilmektedir. Aynı doğrultuda yönergede de aşağıdaki sınırlara tabi olarak manevi haklar sözleşmeye bağlanabileceği kararlaştırılmıştır:
 - Sözleşmeden doğan manevi haklar üçüncü şahıslara devredilememelidir;
 - Herhangi bir manevi haktan tamamen vazgeçmek veya feragat etmek mümkün olmamalıdır.

Örneğin, eser sahibi sözleşme kapsamında şunları yapabilmelidir:

- Manevi hakların belirli türlerde kullanımlarına izin vermek;
- Eserinde belirli değişiklikler yapılmasına izin vermek;
- Uyarlama hakları gibi devredilmiş ekonomik haklardan doğan değişikliklere izin vermek;
- Manevi haklarla ilgili geçmişteki (ex post facto) ihtilafları çözmek.

Manevi hakların ihlali, telif hakkı ihlali teşkil eder. Bir manevi hak ihlalinin koşulu, yazılı hukuk ve içtihat hukuku ile tanımlanan manevi hakların ihlali olması ve menfaatler arasında denge gözetilmesidir. Eserin bütünlüğünün korunması hakkı söz konusu olduğunda; davacı, değişikliklerin eser sahibine zarar verdiğini kanıtlamalıdır.

Başta konu sorularının tartışılıp cevapların hazırlanmasında çalışan ekip arkadaşlarımız ve kongreye katılarak tartışmalarda görüşlerimizi savunan üyelerimize bu vesileyle tekrar teşekkürlerimizi sunarız.

* **Avukat, Deriş Avukatlık Ortaklığı, elif.dincer@deris.com**